

УДК 811. 161.2'282 (477.82)

Р. С. Зінчук – кандидат філологічних наук, асистент кафедри видавничої справи та редагування і журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Залишки давніх двоїнних форм іменників у західнополіських та суміжних говірках

Роботу виконано на кафедрі видавничої справи та редагування і журналістики ВНУ ім. Лесі Українки

На матеріалі західнополіських та суміжних говірок проаналізовано залишки двоїни у системі словозміни іменників. З'ясовано, що колишні двоїнні форми домінують у називному-знахідному відмінках субстантивів жіночого та середнього родів.

Ключові слова: говірка, іменник, словозміна, відмінок, флексія, двоїна.

Zinchuk R. S. The Reminders of Noun Dual Forms in Western Polissian and Their Contiguous Dialects. The remainders of dualism in noun conjugation system are analysed on the material of Western Polissian and their contiguous dialects. It is revealed that old dual forms dominate in the nominative and objective cases of feminine and neuter gender substantives.

Key words: dialect, noun, word conjugation, case, inflexion, dualism.

Зинчук Р. С. Остатки двойственного числа существительных у западнополесском и смежных говорах. На материале западнополесского и смежных говоров проанализированы остатки двойственного числа в системе словоизменения имен существительных. Установлено, что бывшие дуальные формы доминируют в именительном-винительном падежах субстантивов женского и среднего родов.

Ключевые слова: говор, имя существительное, словоизменение, падеж, флексия, двойственное число.

Постановка наукової проблеми. Історія розвитку словозмінної системи іменників української мови позначена відчутним спрощенням праслов'янської субстантивної парадигми, зокрема уніфікацією виявів категорії числа. Диференційною ознакою “горизонтальних рядів” іменникового формотворення в сучасній українській мові є протиставлення однина / множина. Про залишки двоїнних сполук, здавна вживаних для позначення двох осіб або парних предметів, свідчать передусім закінчення *-а* в іменниках на зразок *рукава, вуса, ворота*, флексія *-има* в субстантивах *очима, плечима, грошима*, а також наголос іменників у сполученні з числівниками *два (дві), три, чотири*, пор.: *парубкі*, але *два парубки*. Причиною втрати форм двоїни дослідники вважають “розвиток людського

мислення від конкретної множинності до абстрактної” [22, 11] і, як наслідок, заміну сполук на зразок *на свои руцѣ, пред ногама моима* формами множини, як-от: *на свої руки, перед ногами моїми*. Непослідовне використання дуальних форм, які первісно вживалися в поєднанні з числівниками *дѣва, дѣвѣ* чи *оба, обѣ* або й без числівника, писемні джерела фіксують, починаючи з XIII ст., однак майже до 30-х років XX ст. такі форми функціонували як нормативні в науковій та художній літературі [2, 98]; пор. сполуки, спостережені В. Сімовичем у творах українських письменників¹: *у самії нозі, дві руці, обидві половині, зігнув ся у три біді, чотири парі* [31, 162], *дві відрі, сказав дві слові, дві оці* [31, 174].

Залишки іменникових двоїнних форм, тотожних з архаїчними, що не успадковані літературною мовою, до сьогодні зберігає народнорозмовна традиція. Однак фіксації таких форм у діалектному мовленні, як правило, лише принагідні². Системного опрацювання виявів давніх дуальних сполук потребує й західнополіський говір. Оптимальний спосіб засвідчити такі форми – тривале спостереження над спонтанним діалектним мовленням.

Живомовні свідчення поліщуків (дослідженням охоплено 154 населені пункти Волинської, Рівненської областей, а також Брестської області Республіки Білорусь) і стали підґрунтям для вивчення специфіки функціонування збережених у досліджуваному ареалі залишків давніх двоїнних форм субстантивів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проаналізований матеріал засвідчив, що іменники в поєднанні з числівниками *два (дві), три, чотири* на діалектному ґрунті нерідко мають словоформи, відмінні від форм однини і множини, як-от: *дв'ї хат'ї, дв'ї сте"бл'ї, ск'їдали поїзда* в називному-знахідному відмінках, а також з *вшин'єма, бї"ли прачї"ма* в орудному відмінку. Такі форми можна

¹ Про форми двоїни у творах Лесі Українки див. також у статті Зінчук Р. С. Діалектні явища іменної словозміни в прозових творах і фольклорних записах Лесі Українки та їх відповідники в сучасних західнополіських говірках / Р. С. Зінчук // *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. / [упор. Н. Г. Сташенко]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – С. 562.

² Див. список літератури.

кваліфікувати як залишки давніх двоїнних сполук, не збережених літературною мовою.

Дуальні форми називного-знахідного відмінків іменників жіночого роду активно вживані в говірках північно-східної та східної діалектних зон обстеженої території, фіксовані в окремих говіркових групах південної та північно-західної частин³, пор.: *штїєри трун'ї рáзом стоїáло, рїтко в кóго бу́ло дв'ї ко́мнат'ї, три хáт'ї тико пуд бл'эху́у бу́ло, зáвше дв'ї коро́в'ї трима́ли, нас дв'ї систр'ї і брат був*. Ареал таких утворень охоплює практично весь український діалектний простір, що підтверджують фіксації дослідників у говорах південно-східного, північного та південно-західного наріч, пор. паралелі, відзначені в степових говірках: *дв'ї н'їдво́д'ї, дв'ї то́н'ї, дв'ї хáт'ї, дв'ї маши́н'ї* [11, 139], *д'в'ї хáт'ї, три йáм'ї, ч'отїр'ї корзї́н'ї* [32, 101], окремих слобожанських: *дв'ї ко́ров'ї* [26, 141], середньонаддніпрянських: *дв'ї хáт'ї, три дитї́н'ї, дв'ї се"стр'ї, чотїр'ї брига́д'ї, три де"с'атї́н'ї* [15, 28–29], *дв'ї ви́рб'ї, дв'ї ка́лїн'ї, дв'ї си́стр'ї, три коро́в'ї, три хáт'ї, дв'ї к'їмнáт'ї* [19, 45], у говірках полісько-середньонаддніпрянського суміжжя: *дв'ї ко́ров'ї, три ко́ров'ї* (але *ко́рови до'їла*), *дв'ї сковоро́д'ї, три ребрї́н'ї, три ма́чин'ї, три корзї́н'ї, дв'ї ве́рейк'ї, три хáтї, чо́тур'ї з'їм'ї, дв'ї к'їрпї́чин'ї, три к'їрпї́чин'ї, три ма́шин'ї, три бри́гад'ї* [10, 132], середньополіських: *три хáт'ї* [8, 31], *д'в'ї под'вод'ї, д'в'ї хáт'ї, д'в'ї ве́рб'ї, три ко́ров'ї* [6, 127], наддністрянських: *дві (три, штири) би́рєз'ї, курóв'ї, л'їтр'ї, си́стр'ї, ве́рб'ї, коз'ї* [34, 115–117], *дв'ї се́стр'ї, дв'ї ба́б'ї, шти́ри коро́в'ї, дв'ї па́р'ї, три ф'їр'ї, дв'ї ф'їр'ї, дв'ї гор'ї, три д'їр'ї* [1, 61], надсянських: *тры ву́ро́ні, шты́ры систр'ї, д'вї हु́лїв'ї* [29, 40], гуцульських: *дві ве́р'бі (і ве́р'бі), ко́рові, поло́вені, ба́бі, го́ден'ї, мї́нут'ї, па́р'ї, струн'ї, ребі́, ж'е(ə)бі́, хáт'ї* [13, 52], *дв'ї ло́пат'ї* [9, 271], *хот' би од'на дв'ї 'ос'ї над'лї'ет'їли* [9, 277], *чо́тиєри бе"рєз'ї* [9, 278], спорадично в говірках Північної Буковини [5, к. 1], у подільських говірках:

³ Див. к. 34 атласу (Зінчук Р. С. Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках / Руслана Степанівна Зінчук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 164 с.).

dvi xat'i [32, 256], південноволинських: *дві хат'і, дві л'ент'і, три букв'і, штіру кон'і* [24, 77]; зрідка такі форми вживані в закарпатських говірках: *d'vi koro'vi* [23, 218], а також у лемківському діалекті: *дві бритві* [4, 215].

Говірки досліджуваного ареалу зберігають залишки давніх дуальних сполук орудного відмінка субстантивів жіночого роду з флексіями *-'ема, -'іма*. Форми двоїни в аналізованій відмінковій позиції іменників із кінцевим м'яким приголосним основи засвідчені в західній частині говору, передусім на південному заході обстеженої території, пор.: *ми^е вз'аду пудбир'али жмин'ема, з вишн'ема сушаними, терли те^нрниц'ема, пуд йаблун'ема, хаті^е з'авше були^е с клун'ема*. Відповідники широко функціонують у говорах галицько-буковинської групи південно-західного наріччя, зокрема в наддністрянських говірках: *віуц'ема* [34, 130], *господін'ема, спідниц'ема* [34, 131], гуцульських: *з в'іуц'ема* [9, 279]; пор. також фіксації у південноволинській говірці: *йаблун'ема, студниц'ема, тупул'ема* [34, 131]. У кількох ківерцівських та костопільських говірках фіксовано двоїнні форми орудного відмінка іменників жіночого роду з основою на кінцевий задньоязиковий приголосний, пор.: *ц'іма рук'іма сам'а все зруб'іла*. Форми орудного відмінка двоїни іменників із кінцевим твердим та депалаталізованим шиплячим приголосним основи спостережено в говірках Київщини: *кос'іма, бров'іма* [17, 138], *груш'іма* [6, 127], *т'рошк'і л'убо^н'іствує пчел'іма* [7, 107].

Сприятливим фактором поширення форм орудного відмінка колишньої двоїни з фонетично видозміненими закінченнями *-'ема, -'іма, -има* після м'якого та шиплячого (історично – теж м'якого) приголосного І. Г. Матвіяс вважає подібність чи навіть тотожність із формами на зразок *оч'іма, плеч'іма, двер'іма*. Форми колишньої двоїни в іменниках із кінцевим твердим приголосним основи, на думку дослідника, “не мали такої підтримки серед інших груп іменників”, тому флексія *-ама* була витіснена формами орудного відмінка множини. Зрідка фіксоване закінчення *-има* в аналізованих словоформах І. Г. Матвіяс розглядає як наслідок “сполучення давнього

закінчення орудного відмінка множини іменників чоловічого та середнього роду *-ы (-и)* і двоїнної флексії *-ма*” [16, 78].

Окремі західнополіські говірки зберігають фонетично видозмінену флексію орудного відмінка двоїни іменника *мати*, пор.: *на шо тико тій^еїї бат'к'é з матирі^ема ді^евл'ац'а ?* (Ветли Любешівського району Волинської області); пор. також із гуцульських говірок: *матер'ема (-ə)* [13, 49].

Виразною діалектною специфікою позначена форма орудного відмінка іменника з кінцевим твердим приголосним основи, фіксована в говірці с. Зачернеччя Любомльського району Волинської області, пор.: *варéник'і з йагуд'міма варіли*; пор. також діалектні вияви аналізованого відмінка, зауважені К. Пастусяк у підляських говірках: *kurt'm'yma, hrud'm'yma* [Р, 61]. Такі форми можна вважати наслідком контамінації структур на *-ми* та *-има*. Г. Ф. Шило кваліфікує подібні утворення як “оброщені” форми, що постали “за взірцем форм типу *молодіц'іма, мішима*” [34, 133].

Залишки дуальних сполук простежені й серед форм називного-знахідного відмінків іменників середнього роду, пор.: *три^е сил'і в йіднім колгóсти булó, лас't^м'івк'é в хлив'і он_ди_вó йе / аж три^е гнизд'і, зó_дв'і в'ідр'і маку ма́йу, шти^ери ц'ех сил'і то гет забрали, хаті малéн'к'і / на три^е окóничк'і / а с'імйá то ве^лліка, дв'і чи три^е йіц'і розбйéш туді, такі^еїй звичáйни хатині^е булі^е на три^е в'ікн'і*. Форми двоїни називного відмінка субстантивів середнього роду в досліджуваних говірках фіксовані також Г. Л. Аркушиним, пор.: *д'ви сил'і, д'ви гокн'і* [Арк'94, 61]. Ареал таких утворень продовжений насамперед у говорах південно-західного наріччя, зокрема в наддністрянських говірках: *дві (три, штири) вікн'і, дві варитén'і, дві йайці, два сéрц'і, дві слóви* [34, 116], *дв'і видр'і, дв'і йайці, дв'і йáблущ'і* [28, 44], надсянських: *d'vi sil'î, d'vî j'arci, d'vi jic'î* [29, 40], *dvi vikn'i, štyry jajc'i* [35, 128], гуцульських: *дв'і /јeблущ'і, дв'і кол'ін'і, дв'і /вікн'і, дв'і колес'і, дв'і сел'і* [13, 52], а також у середньополіських: *перепутала йак о'там д'в'і слóв'і чи с'куко* [7, 234], *три^і окн'іе, д'віє слóви^і (-i^н)* [21, 58], *д'в'і в'ідр'і* хоча частіше *двойе /в'ідер* [6, 128], у говірках полісько-середньонаддніпряньського

суміжжя: *дв'і в'ідр'і, три р'ад'н'і*, а також *д'воје раде"н, дв'і с'лов'і, три се"л'і* [29, 16], степових: *дв'і йайц'і, три в'ідр'і, дв'і слов'і* поряд із *два йайц'а, три в'ідра* [20, 182], окремих середньонаддніпрянських: *три в'ідр'і* [18, 37].

У говірці с. Липне Ківерцівського району Волинської області, що розташована в ареалі західнополісько-середньополіського пограниччя, засвідчено форму орудного відмінка двоїни субстантива середнього роду з кінцевим задньоязиковим приголосним основи, пор.: *тоно тїми гóчк'іма мац'утими тўда-с'ўда пуваǰаїе*.

Словоформи, відмінні від форм однини та множини, простежено й у західнополіській словозмінній системі іменників чоловічого роду. Так, субстантиви чоловічого роду всіх трьох груп на діалектному ґрунті можуть оформлювати називний відмінок за допомогою закінчення *-а* як імовірного вияву давніх двоїнних форм **-ǫ-основ*, пор.: *тогдї" ше булї" хуторá, поїавїлис'а трахторá / то йшли л'ўди дивїтис'а, дохторá прийїхали, с ти"х с'їм клáс'їв бугалтирá булї, так'é голосá булї" хорóши в нáших д'ївчáт, типér же ети кормá / а то ж бáло зернó, до теї мáтер'ї учитил'á хóд'ат', тут булї сáми бойá, там стойáли сторожá*. Паралелі відзначено в підляських говірках: *'тил'ко л'їса були* [Арк'07, 76], *и докто'ра ста'рїїї прийїж'ǰал'ї* [Арк'07, 102], *ти'п'їричка трах'то'ра йе* [Арк'07, 142], *жде аж моро'за не'реїдут* [Арк'07, 242], *вже с'ўди 'л'їпиши ґрун'та* [Арк'07, 262], у пінських: *трахтор подвозыть корма* [ДСБ, 287]. Такі форми зауважені дослідниками в середньополіських говірках, пор.: *ну т'е'п'ер же дохто'ра* [7, 28], *погре'ба бу'л'ї ў 'хатах* [7, 32], *тракто'ра 'їїдут'* [7, 32], *хо'дили і учите'л'а до нас гу'л'ат* [7, 230], буковинських: *л'їсá, годá, рукава, холодá*, хоча в окремих говіркових групах уживано *ґрунтї, лїсї, трудї* [14, 95–96]. Спорадично аналізовані утворення фіксовані в говорах карпатської групи південно-західного наріччя, зокрема в лемківських говірках: *ґрунта сут фосованы* [25, 305], закарпатських: *vel'uk'ї l'їs'a* [23, 190]. У степових херсонських говірках флексія *-а* поширена передусім “в іменниках зі збірним

значенням *л'іса, хл'іба* тощо, а також у назвах на означення фаху: *фершала, доктора* (поряд з *дохтори*)”, можливі паралельні форми на зразок *голоса // голоси, плуги // плуга, годи // года, в'ітри // в'ітра* [20, 180], пор. також відповідники з інших говірок степового діалекту: *л'іса булі дре"муч'і* [27, 59], *годá, коробá, голосá* (рідше *голосі*), *холодá, домá* [33, 101].

Форми називного відмінка множини іменників чоловічого роду з закінченням *-а*, як відомо, є характерною особливістю російської мови, однак імовірність іншомовного впливу на українські вияви, зважаючи на їх просторову поведінку, менш очевидна [16, 126]. З огляду на семантику більшості з таких субстантивів більш переконливим, на думку дослідників, є зв'язок із колишніми дуальними сполуками називного відмінка **-ǫ-основ*, не виключена також можливість аналогічного вирівнювання за зразком “близьких за змістом збірних іменників середнього роду” [12, 102; 16, 126; 3, 65]. В. М. Брахнов вважає, що “сприятливим ґрунтом для поширення *-а* могло бути і відштовхування від омонімічності деяких форм, що нагадують наказовий спосіб: *поводі, голосі, труді, годі, холоді*” [3, 65].

У сполуці з числівниками *два, три, чотири* іменники чоловічого роду в говірках обстеженої території, як правило, мають закінчення *-и, -і* або їх фонетичні модифікати, пор.: *штí"ри пúди жí"та заробí"ли, два чолов'ík'і мáла*. Зрідка в досліджуваних говірках спостережені форми субстантивів чоловічого роду на зразок *штí"ри чолов'іка і йа пйáта ж'інка з німи, штí"ри г'іктáра с половíнойу, кóнчила тико_но три" клáса*. Паралелі зауважено в степових говірках: *два роб'ітника, чотири стола* [20, 181], *два н'імц'а* [27, 58], слобожанських: *два х'лопц'а* [26, 36]. “Давні форми називного відмінка на *-а, -йа*, як у російській мові” простежує П. С. Лисенко в говірках правобережних районів Черкащини, пор.: *чотí"р'і к'іломéтра, два брáта, чотí"р'і чолов'іка, три сíна, хоча два учíте"л'і, два хлóпц'і* [15, 29]. Аналізуючи давні двоїнні вияви в говірках полісько-середньонаддніпрянського пограниччя, Л. В. Дика фіксує закінчення *-а* переважно в сучасних словах, як-от: *два ци/л'індра, два обо/рота, чо/тири*

дом'іка; це, на думку дослідниці, є ймовірним свідченням їх запозичення з російської мови [10, 133]. Засвідчені форми спостережені в окремих говорах південно-західного наріччя. Так, виявлену в закарпатських говірках сполуку *два п'ана* І. А. Панькевич слідом за С. Смаль-Стоцьким “признає за форму дуальну” [23, 190], пор. також фіксації в гуцульських говірках: *два дуба, два лева, два голуба, два сена, два брата, два воза* [13, 52].

Як залишки давніх дуальних сполук орудного відмінка іменників *-jǫ-основ можна кваліфікувати спостережені в говірках досліджуваного ареалу форми субстантивів чоловічого роду з закінченнями *-'ема, -и'ема*. Такі форми, зауважені серед говіркових виявів іменників з основою на кінцевий м'який та шиплячий приголосний, поширені в західній частині говору, особливо на південному заході обстеженої території: *нич'ого ни ви'дно за т'іми вогн'ема, б'їли прач'їма те нас'їн':їчко, товкач'їма в ст'їпах товкл'ї*, пор. фіксації інших дослідників в окресленому ареалі: *щоб тиб'а нагаєма пис'ало* [К, 166], *жін'ц'їма, кувал'їма, кусар'їма, мул'їр'їма* [34, 131]. Паралелі відзначено в говорах галицько-буковинської групи південно-західного наріччя, пор. з наддністрянських говірок: *краўц'їма* [34, 130], *ковал'їма, косар'їма* [34, 131], гуцульських: *пал'ц'їма, н'їх'т'їма, кл'у'ч'їма* [13, 52].

У говірках, розміщених в ареалі західнополісько-середньополіського пограниччя, виявлено також форми орудного відмінка двоїни т.зв. множинних субстантивів із твердим кінцевим приголосним основи⁴, пор.: *дров'їма топ'їли, дров'їма пал'їл'ї / крал'ї др'ова*, пор. фіксацію в окресленому ареалі Г. Л. Аркушина: *мокл'ув'їтими дров'їма гр'уби не нат'оп'їши* [Арк'00 I, 317], а також середньополіський відповідник: *пал'їл'ї дро'в'їма* [7, 143].

Висновок. Наведений та проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що словозмінну специфіку іменників західнополіських та суміжних говірок поряд з інтенсивними процесами інноваційного характеру визначають також архаїчні явища, передусім залишки давніх двоїнних форм.

⁴ Див. к. 51а Атласу.

Флексію дуальних сполук збережено насамперед у називному-знахідному відмінках множини субстантивів жіночого та середнього родів у поєднанні з числівниками *дві, три, чотири*. Рештки давніх двоїнних виявів орудного відмінка в досліджуваному ареалі фіксовано, як правило, серед відмінкових форм множини іменників з основою на м'який та шиплячий приголосний основи; у говірках західнополісько-середньополіського суміжжя форми орудного відмінка двоїни зберігають також субстантиви з кінцевим твердим приголосним основи.

Умовні скорочення назв джерел

Арк'94 – Аркушин Г. Л. Силенська гуторка / Григорій Львович Аркушин. – Мельбурн : Спадщина, 1994. – 190 с.

Арк'00 – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000.

Арк'07 – Аркушин Г. Л. Голоси з Підляшшя (Тексти) / Григорій Львович Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с.

ДСБ – Дьялектны слоўнік Брэстчыны / [уклад. М. М. Алехнович та ін.]. – Мн. : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.

К – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.

Р – Pastusiak K. Fleksja gwar ukraińskich okolic Włodawy / K. Pastusiak. – Rozprawy Slawistyczne. 18. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2004. – 177 s.

Література

1. Бандрівський Д. Г. Говірки Підбузького району Львівської області / Дмитро Григорович Бандрівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 104 с.

2. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / Степан Пилипович Бевзенко. – Ужгород : Закарпатське обл. вид-во, 1960. – 416 с.

3. Брахнов В. М. Деякі морфологічні особливості говірок Переяслав-Хмельницького району на Київщині / В. М. Брахнов // Діалектологічний бюлетень. – К., 1960. – Вип. VII. – С. 61–75.

4. Верхратський І. Про говір галицьких лемків / І. Г. Верхратський // Зб. філол. секції Наук. Т-ва ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. 5. – 482 с.

5. Герман К. Атлас українських говірок Північної Буковини : у 2-х т. / К. Ф. Герман. – Чернівці : Прут, 1998. – Т. 2 : Словозміна, службові слова. – 1998.

6. Гладкий П. Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині / П. Д. Гладкий // Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 93–141.

7. Говірки Чорнобильської зони : [тексти / упоряд. П. Ю. Гриценко]. – К. : Довіра, 1996. – 358 с.

8. Говірки Чорнобильської зони : Системний опис / [відп. ред. П. Ю. Гриценко]. – К. : Довіра, 1999. – 271 с.

9. Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / АН України. Ін-т суспільних наук. / [редкол. : Я. В. Закревська (відп. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1991. – 308 с.

10. Дика Л. Форми двоїни в говірках полісько-середньонадніпрянського пограниччя / Л. В. Дика // Діалектологічні студії. 5 : Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 129–134.
11. Дроздовський В. П. Південнобессарабські українські говірки / В. П. Дроздовський // Праці X Республіканської діалектологічної наради. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 132–155.
12. Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С. П. Самійленко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1978. – 539 с.
13. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б. В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 1–92.
14. Леонова М. В. До характеристики говірок північних районів Буковини / М. В. Леонова // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Чернівці, 1958. – С. 89–103.
15. Лисенко П. С. Деякі морфологічні особливості говірок правобережних (середніх) районів Черкащини / П. С. Лисенко // Середньонадніпрянські говори. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 22–43.
16. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / Іван Григорович Матвіяс. – К. : Рад. школа, 1974. – 184 с.
17. Матвіяс І. Г. Форми множини іменників І відміни в українській мові / І. Г. Матвіяс // Українська діалектна морфологія. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 112–140.
18. Могила А. П. До характеристики середньочеркаських говірок / А. П. Могила. – К. : Вид-во Київського держ. університету ім. Т. Г. Шевченка, 1958. – 64 с.
19. Могила А. П. Словозміна у говірках середньої Черкащини / А. П. Могила // Середньонадніпрянські говори. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 44–46.
20. Нагін Я. Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках / Я. Д. Нагін // Наукові записки Херсонського держ. педагогічного інституту. – Херсон, 1956. – Вип. 6. – С. 169–198.
21. Назарова Т. В. Іменникові ~~-ѣ~~-закінчення в північноукраїнських говорах / Т. В. Назарова // Українська діалектологія і ономастика : [зб. ст.]. – К. : Наук. думка, 1964. – С. 50–63.
22. Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI–XIII ст. / [відп. ред. В. В. Німчук]. – К., 2008. – 191 с.
23. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Ч. 1. Звучня і морфологія / Іван Артемович Панькевич. – Прага, 1938. – 549 с. + 5 мап.
24. Перетяцько М. Л. Морфологічні риси говірок Дубенського району Ровенської області / М. Л. Перетяцько // Діалектологічний бюлетень. – К., 1960. – Вип. VII. – С. 76–86.
25. Пиртей П. С. Словник Лемківської говірки (Матеріали до словника) / П. С. Пиртей. – Legnica; Wrocław, 2001. – V + 345 с.
26. Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області) : матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / [наук. ред. З. С. Сікорська]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.
27. Поповський А. М. Значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературно-національної мови / Анатолій Михайлович Поповський. – Дніпропетровськ, 1989. – 88 с.
28. Приступа П. І. Говірки Брюховицького району Львівської області / Павло Іванович Приступа. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 135 с.
29. Пшепюрська М. Надсянський говір / Марія Андріївна Пшепюрська. – Варшава, 1938. – 88 с.

30. Рябець Л. В. До питання про систему граматичних категорій іменника в діалектному мовленні / Л. В. Рябець // Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіональних проблем. – Житомир, 2001. – № 6. – С. 15–19.

31. Сімович В. Граматика української мови / Василь Іванович Сімович. – [2-е доповн. вид.]. – Ляйпціг, 1921. – 584 с.

32. Сорочань А. И. Описаніе говора с. Монастырскаго Подольской губернии / А. И. Сорочань // Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности. – СПб., 1912. – Т. XVII, Кн. 4. – С. 248–260.

33. Чабаненко В. А. Особливості відмінювання іменників у степових говірках долини р. Кінської / В. А. Чабаненко // Українська лінгвістична географія. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 95–102.

34. Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Гаврило Федорович Шило. – Львів, 1957. – 254 с.

35. Rieger J. O resztkach liczby podwójnej w dawnych ukraińskich gwarach nadszańskich (głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca z lat 1938–1939) / J. Rieger // Studia linguistica in honorem Stanislaw Stachowski / [pod red. E. Mańczak-Wohlfeld]. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000. – S. 125–129.